

Paweł Bortkiewicz TChr*

ZAGADNIENIE TOŻSAMOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ SPOŁECZEŃSTWA W KONTEKŚCIE POSTĘPUJĄCEJ LAICYZACJI

THE ISSUE OF THE CHRISTIAN IDENTITY OF SOCIETY
IN THE CONTEXT OF PROGRESSIVE SECULARIZATION

Abstract: The phenomenon of secularization and the laicization processes inscribed in it are an inseparable element of contemporary public life. The aim of these processes is to disconnect the reality of religion from socio-cultural life. On the other hand, the secularized areas of this life are the planes of the Church's Christian witness. In public life, the Church's pastoral and apostolic activity collides with the processes of secularization of the human community.

Keywords: Christian identity, secularization, atheism, laicization, pastoral care, Christian testimony, religion.

Agnieszka Kołakowska w swoim eseju o sekularyzacji w XXI w.¹ zwraca uwagę, że nasz wiek stał się okresem „odkurzania” i „odgrzewania”. Za tymi słowami ukrywa się przywracanie pytań o nowoczesność, które oczywiście pojawiły się wraz z kontekstem ponowoczesności. Autorka stwierdza, że w podobny sposób odżyły tezy o sekularyzacji, powodując, że to słowo stało się niezwykle obecne w sferze publicznej.

Pojęcie sekularyzacji jest współcześnie bardzo aktualne ze względu na kontekst, którym tym razem stała się obecność islamu w cywilizacji zachodniej. Dodatkowym wektorem tej dyskusji jest debata nad rolą Kościoła w życiu publicznym, politycznym i społecznym, jak również w konsekwencji nad granicami tej

---

* Ks. prof. dr hab. Paweł Bortkiewicz TChr – pracownik naukowy Zakładu Teologii Systematycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

¹ Por. A. Kołakowska. *Kilka uwag o sekularyzacji w XXI wieku*. „Teologia Polityczna” 5:2009-2010 s. 115-125.

roli. Także i ta debata została wywołana islamizacją Europy i dokonującą się w niej wszechobecnością szariatu.

Pojęcie sekularyzacji współbrzmi bardzo silnie z pojęciem laicyzacji. Laicyzacja określa przemiany społeczne, które wyrażają się w ograniczaniu lub całkowitym eliminowaniu wpływu Kościoła bądź instytucji religijnych na sfery życia człowieka, zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i instytucjonalnym. Laicyzacja niewątpliwie zbiega się znaczeniowo z sekularyzacją, przy czym wskazuje się, że laicyzowanie jest związane z kształtowaniem modelu państwa laickiego, które w swoich założeniach jest wrogie wszelkim formom religii w rozumieniu tradycyjnym. Sekularyzacja natomiast stanowi proces społeczny, w którym dokonuje się uniezależnianie sfery duchowej od świeckiej, co może prowadzić do skrajnej formy sekularyzmu.

Przyjmując powyższe rozróżnienie, należy zauważyć, że w przestrzeni naszej kultury europejskiej państwem typowo laickim, określonym konstytucyjnie jako republika świecka, jest Francja. Ten aspekt świeckości został wzmocniony w marcu 2004 r. ustawą zakazującą ostentacyjnych znaków religijnych w szkołach publicznych.

Wskazuje się, że laicyzacja jest procesem, który następuje u kresu politycznej „teokracji” jako podwójny ruch – ruch instytucjonalnego zróżnicowania między sferą polityczną i religijną, a zarazem ruch emancypacji państwa narodowego w kierunku religii. Kiedy taki polityczny proces laicyzacji staje się dominujący, może wywołać napięcie między różnymi siłami społecznymi, które przybiera postać otwartego konfliktu. Religia staje się wówczas polityczną stawką kulturową. Może dojść do sytuacji, w której państwo narzuca społeczeństwu religię (klerykalizuje) albo też odmawia tego, by religia pozostała symbolem tożsamości narodowej (laicyzacja). Wspomniany przypadek francuski jest klasycznym przykładem takiego procesu².

Historia kształtowania się modelu laickiego w Republice Francuskiej wskazuje na szerszą płaszczyznę zjawisk. Po pierwsze, odsłania źródła laicyzacji, które bezwzględnie leżą w rozdziale sfery religijnej od świeckiej³. Czynniki religijny kojarzony był i jest z istnieniem transcendentnego i nadprzyrodzonego bóstwa, które posiada moc sprawczą. Konsekwencją przyjmowania istnienia Boga jest aprobata określonego typu moralności, odznaczającej się obiektywnością, powszechnością i absolutnością zasad. Sfera świecka stanowi z kolei domenę człowieka, jak i siłę sprawczych instytucji społecznych. Cechą charakterystyczną świeckości jest

---

² Por. *Laicism*. <<http://sociology.iresearchnet.com/sociology-of-religion/laicism/>> [dostęp: 30.11.2022]; J. Szulist. *Laicyzacja*. <<https://laboratoriumwolnoscipolnoscisloownik/laicyzacja/>> [dostęp: 30.11.2022].

³ Por. J. Mariański. *Laicyzacja*. W: *Leksykon teologii fundamentalnej*. Red. M. Rusecki, K. Kucha, I.S. Ledwoń, J. Mastej. Kraków 2002 s. 747.

założenie zupełnego poznania rzeczywistości doświadczalnej empirycznie. Dokonuje się to w ramach postępu wynoszonego do poziomu absolutu⁴.

Z punktu widzenia Kościoła katolickiego proces laicyzacji odznacza się jednoznacznie redukcjonistycznym oraz relatywistycznym charakterem. Współczesne nauczanie Kościoła zwraca zarazem uwagę na odejście od tradycyjnej linii konfrontacji, przebiegającej między marksizmem a katolicyzmem, w kierunku konfrontacji zdominowanej przez racjonalizm, a często skrajny subiektywizm. Jednostka pozbawiona odniesienia od Boga staje się głównym kryterium oceny rzeczywistości.

1. LAICYZACJA CZY SEKULARYZACJA?

Przyjmując powyższą definicję i opis laicyzacji, można postawić pytanie, czy w polskich realiach faktycznie mamy do czynienia ze zjawiskiem określonym tym pojęciem? Z jednej strony można sądzić, że odpowiedź na to pytanie powinna być twierdząca. Tak bowiem przekonują przede wszystkim różnego rodzaju media i publicystyka.

Ks. Adam Boniecki kilka dni po publikacji orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego w sprawie niezgodności ustawy o aborcji eugenicznej z konstytucją RP stawiał kluczową w tym czasie kwestię w kategoriach probierza laicyzacji. Gwoli ścisłości trzeba dodać, że przywoływał tytuł jeden z paragrafów książki *Aborcja. Spojrzenie filozoficzne, teologiczne, historyczne i prawne*, brzmiący: *Sprawa aborcji testem laicyzacji*. Komentował to w sposób następujący:

[...] bo chociaż za miary laicyzacji zwykło się uważać spadek liczby uczestników niedzielnej mszy świętej, czy przystępujących do sakramentów, to o ileż bardziej jest nią stosunek do takich spraw jak aborcja⁵.

Kilka lat wcześniej, w 2013 r., ten sam publicysta stwierdził:

[...] kryzys jest faktem. Spada liczba i rośnie przeciętny wiek zakonnic (w Polsce jest ich ponad 19 tys.) Kleryków w seminariach ubywa (około 800). Zmniejsza się liczba uczestników niedzielnych Mszy św. Wzrasta liczba rozwodów i związków niesakramentalnych. [...] Laicyzacja życia społecznego sprawia, że z fasady sypie się stary tynk. Bo nasz «katolicki naród» prawdopodobnie aż tak bardzo katolicki nie był⁶.

⁴ Por. J. Ratzinger. *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*. Tłum. Z. Włodkova. Kraków 1996 s. 183-184.

⁵ A. Boniecki. *Laicyzacja*. <<https://www.tygodnikpowszechny.pl/laicyzacja-165491>> [dostęp: 30.11.2022].

⁶ Tenże. *Laicyzacja, kryzys w Kościele, Alleluja*. <<https://www.tygodnikpowszechny.pl/laicyzacja-kryzys-w-kosciele-alleluja-18968?language=en>> [dostęp: 30.11.2022].

Pojęcie laicyzacji bada także w wypowiedziach ks. prof. Grzegorza Strzelczyka o kryzysie w Kościele⁷ czy w informacji sprzed lat o sympozjum Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów⁸ lub w rozmowie ks. red. Mirosława Tykfera z dyrektorem Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego ks. Wojciechem Sadłoniem⁹.

Wydaje się wszakże, że zjawiska podejmowane w tych rozmowach i w prezentowanej publicystyce bardziej wskazują na proces sekularyzacji, którego przejawem jest laicyzacja. Otwiera to więc konieczność spojrzenia na zjawisko sekularyzacji jako główne podłoże dokonujących się współcześnie przemian.

2. WIELOZNACZNOŚĆ SEKULARYZACJI

Termin «sekularyzacja» jest pojęciem wieloznacznym. José Casanova wskazuje na potrzebę rozróżnienia jego trzech znaczeń¹⁰. Sekularyzacja po pierwsze oznacza upadek wierzeń i praktyk religijnych w nowoczesnych społeczeństwach. Jest przy tym przyjmowana jako uniwersalny, ludzki proces rozwojowy. To znaczenie ma niewątpliwie charakter dominujący. We współczesnych debatach wokół sekularyzacji drugie znaczenie tego pojęcia wskazuje na nią jako prywatyzację religii, rozumianą jako ogólny, nowoczesny trend historyczny, ale także jako warunek normatywny czy wręcz konieczny nowoczesnej polityki liberalno-demokratycznej. Wreszcie w trzecim znaczeniu sekularyzacja może być rozumiana jako emancypacja od instytucji norm religijnych. Jest to podstawowy element klasycznych teorii sekularyzacji. To pojęcie wpisuje się wprost w etymologię tego słowa, które oznacza przeniesienie osób, rzeczy, znaczeń z gestii kościelnej czy religijnej do sfery cywilnej lub laickiej.

Posługując się niewątpliwie dużym uproszczeniem, można powiedzieć, że w socjologii, która zawsze była dziedziną humanistyczną (co dotyczy zwłaszcza socjologii religii), pojawiła się silna tendencja, by postrzegać religię jako pewną pozostałość przeszłości, coś przednaukowego, a tym samym przednowoczesnego. Taką tezę wspierała teoria sekularyzacji, powstała na przełomie XIX i XX w. Jej najbardziej wpływowa forma znalazła wyraz w poglądach Maxa Webera, który twierdził, że między nowoczesnością a religią istnieje ściśle określona zależność.

---

⁷ Por. Ks. Strzelczyk o kryzysie w Kościele: *zareagowaliśmy ospale i nieadekwatnie, przyspieszając laicyzację*. <<https://deon.pl/kosciol/ks-strzelczyk-o-kryzysie-w-kosciele-zareagowalismy-ospale-i-nieadekwatnie-przyspieszajac-laicyzacje,1133368>> [dostęp: 30.11.2022].

⁸ Por. *Zaradzić procesowi laicyzacji polskiego narodu*. <<https://deon.pl/kosciol/zaradzie-procesowi-laicyzacji-polskiego-narodu,180501>> [dostęp: 30.11.2022].

⁹ Por. M. Tykfer. *Laicyzacja przyspiesza*. <<https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2018/Przewodnik-Katolicki-26-2018/Temat-numeru/Laicyzacja-przyspiesza>> [dostęp: 30.11.2022].

¹⁰ Por. J. Casanova. *Sekularyzacja przemysłana na nową: globalna perspektywa porównawcza*. „Teologia Polityczna” 5:2009-2010 s. 101-114. Szeroko na temat koncepcji sekularyzacji por. np. K. Zielińska. *Spory wokół teorii sekularyzacji*. Kraków 2018.

Można ją wyrazić w ten sposób, że im silniej postępuje nowoczesność, tym bardziej religia doznaje regresu. To właśnie ten, w praktyce niemożliwy do zatrzymania proces, nazywa się sekularyzacją.

Współcześnie klasyczna teoria sekularyzacji jest kwestionowana m.in. przez Petera Bergera, który kiedyś uchodził za jednego z najbardziej wpływowych jej zwolenników. O niekonsekwencji teorii sekularyzacji w wydaniu Webera świadczą w jakimś stopniu dwa fenomeny – tzw. amerykańskiej wyjątkowości i tzw. europejskiej wyjątkowości. Pierwsza wyraża się w tym, że jeśli nowoczesność determinuje sekularyzację, to pojawia się pytanie, jak wytłumaczyć fenomen społeczeństwa amerykańskiego, w którym tak żywotna pozostaje religia? Zarazem trzeba zauważyć, że „europejska wyjątkowość” zaprzecza krytyce teorii sekularyzacji w jej klasycznym ujęciu, a wręcz potwierdza tę teorię, bowiem Europa poddana procesom nowoczesności, zwłaszcza Europa Zachodnia i Północna, naznaczona jest wysokim stopniem zeświecczenia. Brak zgodności teorii z praktyką pozwala odsłonić szereg elementów rzutujących na owo zróżnicowanie. Są nimi historyczne i współczesne relacje między Kościołem a państwem, znaczenie pluralizmu społecznego, zróżnicowany wpływ oświecenia, różny stosunek instytucji religijnych do klas czy grup etnicznych. W próbach nowego spojrzenia na sekularyzację, których przedstawicielką może być Gertrude Himmelfarb¹¹, wskazuje się na znaczącą rolę oświecenia. O ile w Ameryce oświecenie przyjęło formę „polityki wolności”, to w Europie podążyło francuską „drogą ideologii rozumu”. Pewien rodzaj odmienności w przeżywaniu religii daje się zauważyć w sposobie podchodzenia do już istniejących instytucji religijnych. Część współczesnych społeczeństw nie chce traktować religii jako zbioru zasad i warunków życia, które muszą zostać w całości zaakceptowane. Wolą traktować je selektywnie, dopasowując do tego, co określają mianem swoich potrzeb duchowych. W ten sposób tworzy się zjawisko tzw. wiary bez przynależności. W jakiejś mierze współlistnieje ono ze zjawiskiem „religii zastępczej”.

Uwidacznia się to w sposobie, w jaki Europejczycy postrzegają ludzi zaangażowanych religijnie – jako zastępców w praktykowaniu religii, którą ogólnie preferują, lecz której – z różnych powodów – nie chcą sami praktykować. Nie chcą się osobiście angażować w życie Kościoła, ale chcą, by istniał w razie potrzeby (zwykle związanej ze śmiercią lub umieraniem) albo jako instytucja moralnego trwania społeczeństwa. Na przykład w Niemczech wierni płacą 8% podatku dochodowego na wsparcie Kościoła, co – biorąc pod uwagę wysokość niemieckich podatków – jest kwotą niebagatelną. Mogą się z tego wycofać, rejestrując się jako *konfessionslos* (niewierzący), ale – co ciekawe – większość ludzi nie korzysta z tej możliwości¹².

¹¹ Por. G. Himmelfarb. *The Roads to Modernity. The British, French and American Enlightenments*. New York 2004.

¹² R.J. Neuhaus. *Sekularyzacja*. „Teologia Polityczna” 5:2009-2010 s. 84.

Richard Neuhaus zwraca uwagę na jeszcze inne podejście do sekularyzacji, które można określić mianem przejścia „od zobowiązania do konsumpcji”. W świetle tej koncepcji instytucje religijne w Europie stają się przybytkami użyteczności publicznej i choć utrzymywane są dla wszystkich, podobnie jak inne tego typu instytucje, nie oznacza to, że wszyscy muszą z nich korzystać w takim samym wymiarze.

3. W POSZUKIWANIU SPECYFIKI SEKULARYZACJI XXI W.

Jak już zostało wspomniane, pierwszym znaczeniem słowa sekularyzacja było oddzielenie sfery Kościoła od sfery ziemskiej, oddzielenie, które notabene dokonało się za sprawą Kościoła. Współcześnie owo zdystansowanie Kościoła do świata niewątpliwie się pogłębiło i poszerzyło zarazem. Mimo że Kościół zabiera głos w wielu kwestiach publicznych dotyczących życia politycznego, to jednak jest to głos tylko uczestnika debaty, który nie ma możliwości narzucania czy zabrania jakichkolwiek czynów. Można oczywiście zauważyć, idąc tropem refleksji Agnieszki Kołakowskiej, że pewnym wyjątkiem jest tutaj pozycja Kościoła w Polsce, który wciąż funkcjonuje czy funkcjonował mocą swojego utrwalonego autorytetu. Jednak i tutaj, jak powszechnie wiadomo, widać coraz większą tendencję do spychania Kościoła do sfery wyłącznie prywatnej, a co najwyżej do roli jednego z wielu uczestników debaty publicznej, pozbawionego siły realnego oddziaływania.

Zaistniała sytuacja odsłania, jak się wydaje, główną przyczynę tego stanu rzeczy, jaką jest słabnąca rola autorytetu Kościoła. Jest to proces, za który odpowiedzialnością można obarczać sam Kościół. Takie zdania niewątpliwie pojawiają się bardzo często w przestrzeni publicznej, medialnej, piętnując z jednej strony winy Kościoła związane na przykład czy przede wszystkim z wykroczeniami w sferze seksualnej, a z drugiej strony, zdaniem wielu, wskazując na nieumiejętność Kościoła w podjęciu tych problemów.

4. SEKULARYZACJA JAKO EFEKT UNIEWIARYGODNIENIA KOŚCIOŁA

Warto zauważyć, że komentatorzy tego stanu rzeczy nie mogą tak naprawdę podać właściwego sposobu owej reakcji. Chodzi o to, że pomimo narastającego zaangażowania Kościoła zarówno w wyjaśnianie spraw związanych z owymi przestępstwami seksualnymi, jak i karanie winnych, przy równoczesnym przyjmowaniu w pokorze niesłusznych zarzutów i oskarżeń pod adresem części stygmatyzowanych duchownych – wszystkie te wysiłki, wraz z postawą milczącego przyzwolenia na niesłuszne oskarżenia, wciąż odczytywane są jako zbyt mała i nieadekwatna postawa Kościoła.

Sprawą dość charakterystyczną jest to, że w obliczu pojawiających się inicjatyw kościelnych czy państwowych dotyczących kwestii wyjaśnienia przypadków nadużyć seksualnych wśród osób duchownych w gronie samych propagatorów nie ma konsensusu co do sposobu przeprowadzenia działań oczyszczających. W 2019 r. „Więź” informowała, że po premierze dokumentu Tomasza Sekielskiego rząd Mateusza Morawieckiego zapowiedział utworzenie organu państwowego do zbadania problemu pedofilii. Podkreślono zarazem, że alternatywne projekty komisji formułuje Platforma Obywatelska i Fundacja „Nie lękajcie się”. W artykule redakcyjnym przedstawiono wewnętrzną dyskusję środowiska „Więzi” na temat koncepcji i kształtu komisji. Jezuita ks. Jacek Prusak postulował powołanie dwóch komisji – państwowej i wewnątrzkościelnej, składającej się z duchownych i świeckich. Motywował to różnymi uprawnieniami obu komisji. Wskazywał, że

[...] komisja wewnątrzkościelna mogłaby upodmiotowić osoby świeckie, pokazać, że świeccy mają realny udział w kształtowaniu działań Kościoła, mają moc sprawczą¹³.

Podobną opinię przedstawił redaktor naczelny kwartalnika „Więź” i rzecznik prasowy inicjatywy „Zranieni w Kościele” Zbigniew Nosowski.

Skoro współistnieją dwa porządki prawne: państwowy i kanoniczny, skoro odbywają się równoległe dwa niezależne dochodzenia i procesy – dlaczego nie miałyby być dwóch komisji?¹⁴

Z kolei ks. prof. Alfred Wierzbicki opowiadał się za wyłącznie jedną komisją ekspercką:

Abyśmy mogli liczyć na wiarygodność i bezstronność tej komisji, ona absolutnie nie powinna być komisją kościelną. Mamy co prawda precedensy, że to Kościół powołuje ekspertów. Moim zdaniem jednak nie powinniśmy iść w tę stronę. Jeśli Kościół chce się oczyścić i spojrzeć w oczy społeczeństwu, a zwłaszcza pokrzywdzonym, to nie może stać za komisją, ona musi być bezstronna¹⁵.

Temat nadużyć seksualnych w Kościele katolickim jest bez wątpienia jedną z najbardziej eksponowanych przyczyn procesu sekularyzacji, prowadzącego także do apostazji. Jak to zostało zaznaczone, pomimo wielorakich wysiłków Kościoła nie spotyka się to z aprobatą ze strony wielu komentatorów, także katolickich.

---

¹³ J. Prusak. *Tylko kościelna komisja mogłaby pozbawić biskupa jego funkcji*. <<https://wiew.pl/2019/05/23/pedofilia-w-kosciele-tylko-koscielna-komisja-moglaby-pozbawic-biskupa-jego-funkcji/>> [dostęp: 30.11.2022].

¹⁴ Z. Nosowski. *Troski o ochronę dzieci i młodzieży nigdy dosyc*. <<https://wiew.pl/2019/05/23/pedofilia-w-kosciele-troski-o-ochrone-dzieci-i-mlodziezy-nigdy-dosyc/>> [dostęp: 30.11.2022].

¹⁵ A. Wierzbicki. *W Kościele był system ukrywania przestępców. Jako ksiądz chciałbym oczyszczenia*. <<https://wiew.pl/2019/05/23/pedofilia-w-kosciele-w-kosciele-byl-system-ukrywania-przestepcow-jako-ksiadz-chcialbym-oczyszczenia/>> [dostęp: 30.11.2022].

Narracja niektórych środowisk medialnych wydobywa w sposób bezwzględnie jednoznaczny informacje o popełnionych przestępstwach i liczbie ofiar, odsłaniając rzeczywisty świat krzywdy, bólu autentycznego zranienia w Kościele. Zarazem w tej oczyszczającej narracji pojawiają się nie do końca uzasadnione zjawiska. Jednym z nich była i pozostaje niechęć do tego, aby państwowa komisja do spraw pedofilii zajmowała się nadużyciami seksualnymi nie tylko w Kościele katolickim, ale także w innych grupach wyznaniowych, społecznych czy zawodowych.

Charakterystyczną sprawą jest to, że odwołując się do emocji, eksponuje się sytuację osób zranionych i pokrzywdzonych w Kościele, czego przykładem może być następujący tekst:

«Widziałem i czułem, że ktoś mnie słucha. Z uwagą i zainteresowaniem. Na twarzy abp. Gądeckiego widać było emocje, a nawet wzruszenie» – pisze po dwugodzinnej rozmowie z przewodniczącym episkopatu jedna z osób wykorzystanych seksualnie przez księdza.

Zakończyła się pierwsza tura spotkań abp. Stanisława Gądeckiego z ofiarami przemocy seksualnej ze strony duchownych. [...]

«Zupełnie inaczej ocenia natomiast te spotkania Marek Lisiński, prezes Fundacji 'Nie Lękajcie Się' zrzeszającej część ofiar przemocy seksualnej duchownych. Według niego spotkania abp. Gądeckiego z osobami wykorzystanymi seksualnie to 'napłucie w twarz' ofiarom księży. Wzburzenie prezesa wzbudził zwłaszcza fakt, że przedstawiciele Kościoła przesunęli spotkania z członkami jego fundacji na późniejszy termin. Jego zdaniem, przewodniczący KEP 'nie chce wysłuchać naszego stanowiska, ponieważ niewygodnie słucha się przykrych prawdy'. [...]

Trzeba wyjaśnić, że Lisiński sam w młodości doświadczył przemocy seksualnej ze strony księdza diecezji płockiej¹⁶.

Jakkolwiek sam Zbigniew Nosowski stwierdza:

W świetle wiedzy, jaką posiadam, śmiem twierdzić, że pierwsze spotkania przewodniczącego polskiego episkopatu z ofiarami duchownych wcale nie były plunięciem im w twarz, lecz głębokim spojrzeniem im w oczy¹⁷

to jednak trzeba zauważyć istotny i niepodjęty przez środowisko „Więzi” aspekt całej sprawy. W grudniu 2021 r. Sąd Apelacyjny w Łodzi wydał wyrok uniewinniający ks. Zdzisława Witkowskiego z diecezji płockiej oskarżanego przez Marka Lisińskiego o dokonanie przed laty molestowania seksualnego. To właśnie na bazie tego oskarżenia Marek Lisiński zbudował swoją pozycję ofiary zranionej w Kościele, stał się prezesem Fundacji i twarzą osób, które doznały krzywdy. Był człowiekiem przybyłym do Watykanu, którego ręce całował w pokorze papież Franciszek.

¹⁶ Z. Nosowski, „Plucie w twarz” ofiarom czy spojrzenie im w oczy? <<https://wiesz.pl/2019/02/09/plucie-w-twarz-ofiarom-czy-spojrzenie-im-w-oczy/>> [dostęp: 30.11.2022].

¹⁷ Tamże.

Marek Lisiński nie był ofiarą księdza pedofila, za którą się podawał, próbując w ten sposób po raz kolejny nieuczciwie wyłudzić pieniądze. Wyrok jest prawomocny¹⁸.

„Więź” poinformowała o odejściu Marka Lisińskiego z urzędu prezesa Fundacji „Nie lękajcie się”, podając jako powód dziennikarskie śledztwo „Gazety Wyborczej”, które doprowadziło do stwierdzenia zarzutów wyłudzenia przez Lisińskiego 30 tys. zł od Katarzyny, ofiary księdza Romana B.¹⁹

Oczywiście, przypadek jednego oszusta nie zmienia ani skali, ani istoty zjawiska, jakim jest obecność grzechu nadużyć seksualnych wśród osób duchownych w Kościele katolickim. Niemniej jednak, w skali całej kampanii medialnej prowadzonej przez wspomniane środowisko, może budzić zdziwienie fakt nieujawnienia kluczowej sprawy zarzutu oszustwa i składania fałszywych zeznań w odniesieniu do rzekomego sprawcy nadużyć seksualnych przez człowieka, który przez długi czas firmował swoją osobą ofiary skandali pedofilskich, tworzył Fundację i był cenzorem działań kościelnych w tym zakresie. Ta sytuacja zdaje się pokazywać jedynie to, że sprawa skandali seksualnych jest zagadnieniem, które może być bardzo mocno instrumentalizowane, co z kolei sprawia, że to zagadnienie, przyczyniające się w sposób niewątpliwy do postępującej laicyzacji i sekularyzacji, jest zjawiskiem niemożliwym praktycznie do kontroli i rzetelnego przeciwdziałania.

5. OD MODERNIZACJI KOŚCIOŁA DO SEKULARYZACJI KOŚCIOŁA

Jakkolwiek temat nadużyć seksualnych w Kościele stał się wręcz synonimem kryzysu Kościoła i główną przyczyną jego porzucania w procesie sekularyzacji posuniętej aż do apostazji, to jednak trzeba zauważyć, że może bardziej autentycznym powodem sekularyzacji jest kryzys autorytetu wywołany procesem modernizacji Kościoła, przesadnym uleganiem modnym relatywistycznym prądom.

Wydaje się, że niezbyt słuszna jest modernizacja podejmowana według wzorca niemieckiej tzw. drogi synodalnej. Trzeba wszakże zauważyć, że niektóre jej

---

¹⁸ Red. S. Karczewski o wyroku ws. fałszywych oskarżeń wobec księdza: Sąd Apelacyjny uznał fałszywość tych zarzutów, odrzucił wyrok sądu I instancji, uznając, że pan M. Lisiński jest oszustem, a jego oskarżenie było fałszywe. <<https://www.radiomaryja.pl/informacje/tylko-u-nas-red-s-karczewski-o-wyroku-ws-falszywych-oskarzen-wobec-ksiedza-sad-apelacyjny-uznal-falszywosc-tych-zarzutow-odrzucl-wyrok-sadu-i-instancji-uznajak-ze-pan-m-lisinski-jest-oszustem/>> [dostęp: 1.12.2022]; por. szerzej M. Nykiel. *Lisiński kłamał! Nie był molestowany przez księdza. Co na to płocka kuria? Czy biskupi zaczną chronić niewinnie oskarżonych kapłanów?* <<https://wpolityce.pl/kosciol/578406-lisinski-nie-byl-molestowany-przez-ksiedza-co-na-to-biskup>> [dostęp: 1.12.2022].

¹⁹ Por. DJ. *Po tekście „Gazety Wyborczej” Marek Lisiński rezygnuje z funkcji szefa Fundacji „Nie lękajcie się”*. <<https://wiez.pl/2019/05/30/po-tekscie-gazety-wyborczej-marek-lisinski-rezygnuje-z-funkcji-szefa-fundacji-nie-lekajcie-sie/>> [dostęp: 30.11.2022].

elementy można odnaleźć także we współczesnym synodzie o synodalności obejmującym życie całego Kościoła katolickiego.

Nie sposób w tym miejscu przedstawiać różne elementy krytyczne w odniesieniu do toczącego się synodu, także ze względu na stan trwania i brak ostatecznie wypracowanych zasad czy norm kościelnych, ale trudno nie zauważyć, że sam proces socjologizacji norm, wpisujący się w postulat tzw. paradygmatu duszpasterskiego, który w sposób mniej lub bardziej oczywisty odkleja się od doktryny Kościoła, musi budzić niepokój. Tym bardziej, że w konkretnych ustaleniach poszczególnych synodów lokalnych pojawiają się głosy współbrzmiające z niemiecką drogą synodalną, dość powszechnie ocenianą jako zjawisko o znamionach schizmatycznych. Do takich postulatów należy zaliczyć uaktywnienie obecności środowisk LGTB, a więc środowisk odrzucających prawdę o stworzeniu człowieka mężczyzną i kobietą, a przez to odrzucających prawdę o Stwórcy, prawdę o antropologii integralnej, kwestionujących zasady dotyczące instytucji i sakramentalności małżeństwa.

Z tym stanem rzeczy wydaje się wiązać klasyczna teza o sekularyzacji, która podejmuje temat alienacji, rozumianej jako osłabienie religijnych więzi na skutek rozwoju przemysłu, technologii, organizacji, industrializacji, a ostatecznie globalizacji. Trzeba jednak zauważyć, że proces tak pojętej alienacji nie stanowi cechy specyficznej naszego wieku, jego początków można doszukiwać się już w minionym stuleciu.

Ponadto ta teza, aczkolwiek bardzo sugestywna i odwołująca się do przywoływanych już koncepcji klasycznych, weberowskich, nie wydaje się znajdować uzasadnienia w rzeczywistości. W wielu miejscach na świecie pomimo przejawów postępu technologicznego i globalizacji religia kwitnie.

Szukając współczesnych cech dzisiejszych nurtów sekularyzacyjnych, wskazuje się wpływy i rozgłos osiągnięte przez nowych ateistów, takich jak Richard Dawkins²⁰ czy Christopher Hitchens²¹ lub być może najbardziej znaczący z tej generacji Yuval Harari²². Harari redukuje ludzkość do jej poziomu zwierzęcego, opisując Boga jako mit, „[...] wielkiego człowieka na niebie, który gniewa się, gdy dwóch ludzi kocha się nawzajem”. Stwierdza, że w istocie „wielki człowiek na niebie” się nie gniewa; jedynymi ludźmi, którzy się złością, są „wszelkiego rodzaju księża i rabini”. Taką wizję religii jako mitologii prezentuje w swojej książce *Sapiens* opisującej, w jaki sposób ludzie stali się dominującym stworzeniem na ziemi.

Niewątpliwie nowy ateizm w swoich przedstawicielach prezentuje wyrafinowaną zaciekłość wobec wszelkich religii, widząc w nich wyłącznie szkodliwe i szerzące nienawiść zabobony. Trzeba jednak zauważyć, że nowi ateści nie różnią się w swoich poglądach od XVIII-wiecznych francuskich encyklopedystów,

²⁰ Por. R. Dawkins. *Bóg urojony*. Warszawa 2008.

²¹ Por. Ch. Hitchens. *Bóg nie jest wielki. Jak religia wszystko zatruwa*. Katowice 2007.

²² Por. Y.N. Harari. *Sapiens. Od zwierząt do bogów*. Warszawa 2017.

oprócz tego, że ich argumenty są nieporównywalnie bardziej prymitywne. Ich prace świadczą nie tyle o przygnębiającej sile przetrwania wiary w zbawienną wszechmoc nauki, co bardziej o sile religii i jej sile przetrwania. Można bowiem odczytać te publikacje jako reakcję na zauważalny wzrost znaczenia środowisk religijnych i konserwatywnych.

Agnieszka Kołakowska w swoim eseju dochodzi ostatecznie do tezy, że w odniesieniu wprost do Kościoła katolickiego, a nie szeroko rozumianych prądów religijnych, współcześnie pojawia się jedno nowe znamię sekularyzacji.

Otóż coraz częściej słyszy się zaskakującą opinię, że możliwy jest Kościół bez dogmatów wiary; że można, a nawet należy, być chrześcijaninem bez wiary w takie zbędne dziwołagi, jak Trójca Święta, zmartwychwstanie albo boskość Jezusa; i że Kościół, aby przetrwać powinien w tym właśnie kierunku podążać. Zaprzeczenie boskości Jezusa było kiedyś najgorszą z herezji, określaną mianem arianizmu. Zdaje się, że herezja ta po wiekach znów wróciła, choć – co również symptomatyczne – nie jest już nazywana herezją. Idea Kościoła bez Boga i bez dogmatów stała się opcją poważnie rozważaną przez wierzących, a nawet przez niektórych duchownych (i nie tylko anglikańskich) jako całkiem normalna wizja przyszłości Kościoła. Można by powiedzieć, że tutaj właśnie odbywa się ta prawdziwie nowa, radykalna sekularyzacja, której objawów szukamy – mianowicie sekularyzacja... Kościoła²³.

Wspomniane zjawisko stanowi niewątpliwie jakościowo nowe wyzwanie dla Kościoła katolickiego, a zarazem wskazuje na najgłębszy sens sekularyzacji. W tym kontekście pojawia się fundamentalnie ważny problem wskazania głównych cech tożsamości chrześcijańskiej.

7. TOŻSAMOŚĆ CHRZEŚCIJAŃSKA

Kościół katolicki podchodzi do problemów laicyzacji i sekularyzacji w sposób bardzo wyważony, uwzględniający realny opis rzeczywistości, ale w równej mierze wskazujący na normy powinnościowe działania. W *Kompendium katolickiej nauki społecznej* można przeczytać:

«W społeczeństwie pluralistycznym laickość umożliwia spotkanie różnych tradycji religijnych z narodem»²⁴. Nadal niestety utrzymują się, również w społeczeństwach demokratycznych, przejawy nietolerancyjnego laicyzmu, podważającego polityczne i kulturowe znaczenie wiary, usiłującego zdyskredytować wszelkie formy zaangażowania społecznego i politycznego chrześcijan, dlatego że utożsamiają się oni z prawdami głoszonymi przez Kościół i są posłuszni

²³ A. Kołakowska. *Kilka uwag o sekularyzacji* s. 119.

²⁴ Jan Paweł II. *Przemówienie do korpusu dyplomatycznego 12 stycznia 2004*. „L'Osservatore Romano” 2004 nr 3 s. 24 p. 3.

moralnemu obowiązkowi postępowania w zgodzie z własnym sumieniem. Dochodzi również do bardziej radykalnego zanegowania samej etyki naturalnej²⁵.

Zdaniem św. Jana Pawła II sekularyzacja stanowi wielki znak obecnej sytuacji świata, która domaga się czytelnego świadectwa wyznawców Chrystusa. Postępująca sekularyzacja prowadzi do obojętności religijnej, co powoduje spłykanie wiary wyrażające się np. w desakralizacji niedzieli. W tym kontekście św. Jan Paweł II jako współczesny wyraz tożsamości wyznawców Chrystusa przedstawił głoszenie prawdy o ludzkim życiu objawionej we Wcielonym Słowie.

Chrześcijanin powinien być przede wszystkim człowiekiem świadomym swojej godności, a w szczególności roli swojej wiary w tworzeniu świadomości społecznej, w tym – co jest ważne w naszych realiach – świadomości europejskiej. Nauczanie papieskie pomogło zrozumieć, że chrześcijaństwo rozumie siebie jako wydarzenie, które jest faktem; tym, co się wydarza, a nie wnioskiem wyprowadzonym z jakiejś teorii. To wydarzenie, określające chrześcijaństwo, nosi imię Jezusa Chrystusa. Związane jest z Jego nauką, która nie jest filozofią, ale absolutną pełnią prawdy, wobec której filozofia z zakłopotaniem może milczeć albo co najwyżej pytać: czy jest możliwe, aby Bóg stał się człowiekiem? Takie pytanie prowadzi do wskazania niezgłębionej tajemnicy Boga, którego świadkiem ma być chrześcijanin.

Uszczegółowienie tematu tożsamości chrześcijańskiej przekracza granice niniejszego opracowania, warto wszakże, jak się wydaje, zwrócić uwagę na niektóre podstawowe zagadnienia wyłaniające się w kontekście wyzwań związanych ze współczesną laicyzacją i sekularyzacją. Przyjmując główne elementy wyżej przedstawionego obrazu sekularyzacji i laicyzacji świata współczesnego, warto zwrócić uwagę na trzy elementy.

Pierwszym z nich jest klasycznie wpisana w zjawisko sekularyzacji próba oddzielenia Kościoła od państwa, katolików od życia publicznego. Przybiera ona współcześnie postać postulatów tzw. neutralności światopoglądowej państwa. Warto zauważyć, że wiele zarzutów, które padają we współczesnym świecie dotyczy kwestii tzw. zaangażowania Kościoła w przestrzeń życia publicznego, szczególnie politycznego. Warto w tym miejscu przywołać fragment nauczania św. Jana Pawła II wypowiedzianego w 1991 r., w ramach Dekalogu stanowiącego podstawy zabezpieczenia realizacji wolności w Polsce po transformacji ustrojowej. Mówił wówczas papież, odnosząc się do tematyki tzw. neutralności światopoglądowej państwa:

[...] postulat neutralności światopoglądowej jest słuszny głównie w tym zakresie, że państwo powinno chronić wolność sumienia i wyznania wszystkich swoich obywateli, niezależnie od tego, jaką religię lub światopogląd oni wyznają. Ale postulat, ażeby do życia społecznego i państwowego w żaden sposób

²⁵ Papieska Rada *Iustitia et Pax. Kompendium nauki społecznej Kościoła*. Kielce 2005 s. 375 p. 572.

nie dopuszczać wymiaru świętości, jest postulatem ateizowania państwa i życia społecznego i niewiele ma wspólnego ze światopoglądową neutralnością²⁶.

Analizując zatem trzecie przykazanie, interpretowane zazwyczaj wyłącznie w kategoriach powinności kulturowych chrześcijanina wobec Boga, św. Jan Paweł II wskazał, że przykazanie to domaga się określenia relacji między tym, co ludzkie a tym, co boskie, między rzeczywistością państwa a rzeczywistością Kościoła. Rzetelne określenie tych relacji nie godzi się na działanie wyrugowania wymiaru świętości z życia publicznego. To nie jest działanie neutralne, to jest działanie zaangażowania w ateizację państwa.

Drugim przejawem sekularyzacji i laicyzacji jest fala nowoczesnego ateizmu wyrażona w radykalnym kwestionowaniu racjonalności wiary chrześcijańskiej. Poglądy przywołanych wcześniej ateistów spotkały się już niejednokrotnie z bardzo rzeczową i kompetentną polemiką i krytyką²⁷. Dla tożsamości chrześcijanina istotniejsza jest jednak nie tyle sama apologetyka, choć jest ona ważna, co przede wszystkim świadomość głębokiego przenikania się wiary i rozumu, które to przenikanie stanowi domenę katolicyzmu. Wielką pomocą w budowaniu tego aspektu tożsamości pozostaje niezwykle ważna encyklika św. Jana Pawła II *Fides et ratio*. To właśnie Kościół ustami świętego papieża ma dzisiaj jako jedyny odwagę apelować o poszukiwanie fundamentu, sensu ludzkiego istnienia, ma odwagę stawiać pytania najważniejsze i najtrudniejsze:

Wielkie wyzwanie, jakie stoi przed nami u kresu obecnego tysiąclecia, wyzwanie równie nieuniknione jak pilne, polega na przejściu od *fenomenu* do *fundamentu*. Nie można zatrzymać się na samym doświadczeniu; także wówczas gdy wyraża ono i ujawnia wewnętrzną człowieka i jego duchowość, refleksja racjonalna winna docierać do poziomu istoty duchowej i do fundamentu, który jest jej podłożem²⁸.

To zadanie zyskuje dzisiaj szczególne znaczenie w sytuacji kryzysu współczesnej kultury myślenia, w sytuacji kryzysu uniwersytetów, które rezygnują z poszukiwania prawdy i pewników, a koncentrują się na uległości wobec dyktatury ideologii i poprawności politycznej. Zadaniem chrześcijanina jest w tym kontekście pozostawać bezwzględnie znakiem sprzeciwu.

---

²⁶ Jan Paweł II. *Homilia w czasie Mszy św. Lubaczów, 3 czerwca 1991*. W: Jan Paweł II. *Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 1983 1987 1991 1995 1997 1999 2002. Przemówienia homilie*. Kraków 2005 s. 598 p. 6.

²⁷ Por. np. B. Slane. *Bóg rzeczywisty*. Warszawa 2015; A. McGrath. *Bóg Dawkinsa, geny, memy i sens życia*. Kraków 2008; A. Wielomski. *Yuval Noah Harari. Grabarz człowieczeństwa*. Warszawa 2022.

²⁸ Jan Paweł II. *Encyklika Fides et ratio*. W: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. Kraków 2003 s. 1174 p. 83.

Trzeci, najbardziej aktualny zdaniem Agnieszki Kołakowskiej, wymiar współczesnej sekularyzacji i laicyzacji to proces sekularyzacji w samym Kościele. Jest on, jak można suponować, efektem nasilającego się od kilku lat kryzysu autorytetu Kościoła. Postępujące narracje medialne demaskujące zło duchownych (którzy *de facto* wraz z popełnieniem swoich czynów stali się zdrajcami Kościoła, wykluczając się samoczynnie z jego szeregów), dokonujące się *damnatio memoriae* („potępienie pamięci”) św. Jana Pawła II (charakterystyczne zwłaszcza w Polsce) i w jakiejś mierze papieża Benedykta XVI, wycofywanie się Kościoła z priorytetowych obszarów zmagania kulturowych w zakresie życia, małżeństwa, rodziny, autentycznie rozumianych praw człowieka wynikających z natury ludzkiej na rzecz paktów w zakresie zmian ekologicznych i klimatycznych czy procesów imigracyjnych – wszystko to podważa autorytet Kościoła i oddziałuje negatywnie na samego chrześcijanina. Tym bardziej, że proces ten konkretyzuje się w zjawisku, które można nazwać „prywatyzacją religii”, traktowaniem wiary chrześcijańskiej w sposób fragmentaryczny i dowolny, zawsze jednak nieliczący się z orzeczeniami Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. To właśnie w tym obszarze występuje największy problem naszej współczesności. To także w tym obszarze wymagane jest szczególne zaangażowanie osób wierzących, świadomych tego, że wiara katolicka jest integralnie związana z uczestnictwem we wspólnocie Kościoła. W 1997 r. św. Jan Paweł II wypowiedział w Częstochowie słowa, które po raz kolejny zyskały dziś swoją niezwykłą aktualność:

Trzeba, abyśmy byli wiernymi dziećmi Kościoła, który tworzymy. Jeśli naszą wiarą i życiem mówimy «tak» Chrystusowi, to trzeba również powiedzieć «tak» Kościołowi. [...] To prawda, że Kościół jest rzeczywistością także ludzką, która niesie w sobie wszystkie ludzkie ograniczenia i niedoskonałości. Składa się bowiem z ludzi grzesznych i słabych. Czyż Chrystus sam nie chciał, by nasza wiara w Kościół zmierzyła się z tą trudnością? Starajmy się zawsze wielkodusznie i w duchu ufności przyjmować to, co nam Kościół głosi, czego nas naucza. Droga, jaką wskazuje nam Chrystus żyjący w Kościele, prowadzi ku dobru, ku prawdzie, ku życiu wiecznemu. Jest to przecież Chrystus przemawiający, Chrystus przebaczący, Chrystus uświęcający. «Nie» powiedziane Kościołowi byłoby równocześnie «nie» powiedzianym Chrystusowi²⁹.

Zjawisko sekularyzacji i wpisane w nie procesy laicyzacji stanowią nieodłączny element współczesnego życia publicznego. Są zarazem wyzwaniem dla rzeczywistości Kościoła jako wspólnoty osób wierzących, bowiem główny nacisk procesów sekularyzacyjnych wywierany jest na odłączenie rzeczywistości religii od życia publicznego, co wiąże się niejednokrotnie z próbą dyskredytacji samej religii i osób wierzących. Zjawiskiem zasługującym współcześnie na szczególną uwagę

²⁹ Jan Paweł II. *Homilia w czasie liturgii słowa. Częstochowa, 4 czerwca 1997*. W: Jan Paweł II. *Pielgrzymki do Ojczyzny* s. 935 p. 2.

jest pewnego rodzaju uległość Kościoła wobec tych procesów. Z drugiej strony, za sprawą nauczania m.in. św. Jana Pawła II, niezmiennie trwa w Kościele świadomość traktowania procesów laicyzacji i sekularyzacji jako płaszczyzny dawania świadectwa chrześcijańskiego i odnowy tożsamości chrześcijańskiej. Procesy sekularyzacji, jak wskazują współczesne koncepcje socjologiczne, ostatecznie prowadzą do zjawisk desekularyzacji, odsłaniających wewnętrzne i głębokie potrzeby duchowe i religijne człowieka. Problemem pozostaje to, aby te potrzeby zostały zaspokojone na miarę godności osoby ludzkiej, a przede wszystkim prawdy jej istnienia.

BIBLIOGRAFIA

- Boniecki A.: *Laicyzacja, kryzys w Kościele, Alleluja*. <<https://www.tygodnikpowszechny.pl/laicyzacja-kryzys-w-kosciele-alleluja-18968?language=en>> [dostęp: 30.11.2022].
- Boniecki A.: *Laicyzacja*. <<https://www.tygodnikpowszechny.pl/laicyzacja-165491>> [dostęp 30.11.2022].
- Casanova J.: *Sekularyzacja przemyślana na nowo: globalna perspektywa porównawcza*. „Teologia Polityczna” 5:2009-2010 s. 101-114.
- Dawkins R.: *Bóg urojony*. Warszawa: Wydawnictwo CIS 2008.
- DJ: *Po tekście „Gazety Wyborczej” Marek Lisiński rezygnuje z funkcji szefa Fundacji „Nie lekajcie się”*. <<https://wiesz.pl/2019/05/30/po-tekscie-gazety-wyborczej-marek-lisinski-rezygnuje-z-funkcji-szefa-fundacji-nie-lekajcie-sie/>> [dostęp: 30.11.2022].
- Harari Y.N.: *Sapiens. Od zwierząt do bogów*. Warszawa: Dom Wydawniczy PWN 2017.
- Himmelfarb G.: *The Roads to Modernity. The British, French and American Enlightenment*. New York: Vintage Books 2004.
- Hitchens Ch.: *Bóg nie jest wielki. Jak religia wszystko zatruwa*. Katowice: Wydawnictwo Post Factum 2007.
- Jan Paweł II: *Encyklika Fides et ratio*. W: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. Kraków: Wydawnictwo Znak 2003.
- Jan Paweł II: *Homilia w czasie liturgii słowa. Częstochowa, 4 czerwca 1997*. W: *Jan Paweł II. Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 1983 1987 1991 1995 1997 1999 2002. Przemówienia homilie*. Kraków: Wydawnictwo Znak 2005.
- Jan Paweł II: *Homilia w czasie Mszy św. Lubaczów, 3 czerwca 1991*. W: *Jan Paweł II. Pielgrzymki do Ojczyzny 1979 1983 1987 1991 1995 1997 1999 2002. Przemówienia homilie*. Kraków: Wydawnictwo Znak 2005.
- Jan Paweł II: *Przemówienie do korpusu dyplomatycznego 12 stycznia 2004*. „L'Osservatore Romano” 2004 nr 3 s. 24.
- Kołąkowska A.: *Kilka uwag o sekularyzacji w XXI wieku*. „Teologia Polityczna” 5:2009-2010 s. 115-125.
- Ks. Strzelczyk o kryzysie w Kościele: *zareagowaliśmy ospale i nieadekwatnie, przyspieszając laicyzację*. <<https://deon.pl/kosciol/ks-strzelczyk-o-kryzysie-w-kosciele-zareagowalismy-ospale-i-nieadekwatnie-przyspieszajac-laicyzacje,1133368>> [dostęp: 30.11.2022].

- Laicism*. <<http://sociology.iresearchnet.com/sociology-of-religion/laicism/>> [dostęp: 30.11.2022].
- Mariański J.: *Laicyzacja*. W: *Leksykon teologii fundamentalnej*. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I.S. Ledwoń, J. Mastej. Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 s. 747.
- McGrath A.: *Bóg Dawkinsa, geny, memy i sens życia*. Kraków: Eidos. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2008.
- Neuhaus R.J.: *Sekularyzacje*. „Teologia Polityczna” 5:2009-2010.
- Nosowski Z.: „*Plucie w twarz*” ofiarom czy spojrzenie im w oczy? <<https://wiesz.pl/2019/02/09/plucie-w-twarz-ofiarom-czy-spojrzenie-im-w-oczy/>> [dostęp: 30.11.2022].
- Nosowski Z.: *Troski o ochronę dzieci i młodzieży nigdy dosyć*. <<https://wiesz.pl/2019/05/23/pedofilia-w-kosciele-troski-o-ochrone-dzieci-i-mlodziezy-nigdy-dosyc/>> [dostęp: 30.11.2022].
- Nykiel M.: *Lisiński kłamał! Nie był molestowany przez księdza. Co na to płocka kuria? Czy biskupi zaczną chronić niewinnie oskarżonych kapłanów?* <<https://wpolityce.pl/kosciol/578406-lisinski-nie-byl-molestowany-przez-ksiedza-co-na-to-biskup>> [dostęp: 1.12.2022].
- Papieska Rada *Iustitia et Pax: Kompendium nauki społecznej Kościoła*. Kielce: Wydawnictwo Jedność 2005.
- Prusak J.: *Tylko kościelna komisja mogłaby pozbawić biskupa jego funkcji*. <<https://wiesz.pl/2019/05/23/pedofilia-w-kosciele-tylko-koscielna-komisja-moglaby-pozbawic-biskupa-jego-funkcji/>> [dostęp: 30.11.2022].
- Ratzinger J.: *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*. Tłum. Z. Włodkowa. Kraków: Wydawnictwo Znak 1996.
- Red. S. Karczewski o wyroku ws. fałszywych oskarżeń wobec księdza: *Sąd Apelacyjny uznał fałszywość tych zarzutów, odrzucił wyrok sądu I instancji, uznając, że pan M. Lisiński jest oszustem, a jego oskarżenie było fałszywe*. <<https://www.radiomaryja.pl/informacje/tylko-u-nas-red-s-karczewski-o-wyroku-ws-falszywych-oskarzen-wobec-ksiedza-sad-apelacyjny-uznal-falszywosc-tych-zarzutow-odrzucil-wyrok-sadu-i-instancji-uznajac-ze-pan-m-lisinski-jest-oszust/>> [dostęp: 1.12.2022].
- Slane B.: *Bóg rzeczywisty*. Warszawa: Wydawnictwo Vocatio 2015.
- Szulist J.: *Laicyzacja*. <<https://laboratoriumwolnosci.pl/slownik/laicyzacja/>> [dostęp: 30.11.2022].
- Tykfer M.: *Laicyzacja przyspiesza*. <<https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2018/Przewodnik-Katolicki-26-2018/Temat-numeru/Laicyzacja-przyspiesza>> [dostęp: 30.11.2022].
- Wielomski A.: *Yuval Noah Harari. Grabarz człowieczeństwa*. Warszawa: Fundacja Instytut Badawczy Pro Vita Bona 2022.
- Wierzbicki A.: *W Kościele był system ukrywania przestępców. Jako ksiądz chciałbym oczyszczenia*. <<https://wiesz.pl/2019/05/23/pedofilia-w-kosciele-w-kosciele-byl-system-ukrywania-przestepcow-jako-ksiadz-chcialbym-oczyszczenia/>> [dostęp: 30.11.2022].
- Zaradzić procesowi laicyzacji polskiego narodu*. <<https://deon.pl/kosciol/zaradzić-procesowi-laicyzacji-polskiego-narodu,180501>> [dostęp: 30.11.2022].
- Zielińska K.: *Spory wokół teorii sekularyzacji*. Kraków: Zakład Wydawniczy »NOMOS« 2018.

Streszczenie: Zjawisko sekularyzacji i wpisane w nie procesy laicyzacji stanowią nieodłączny element współczesnego życia publicznego. Celem tych procesów jest odłączenie rzeczywistości religii od życia społeczno-kulturowego. Z drugiej strony zsekularyzowane obszary tego życia to płaszczyzny dawania przez Kościół świadectwa chrześcijańskiego. W życiu publicznym kościelne działanie duszpastersko-apostolskie zderza się z procesami laicyzacji ludzkiej społeczności.

Słowa kluczowe: chrześcijańska tożsamość, sekularyzacja, ateizm, laicyzacja, duszpasterstwo, chrześcijańskie świadectwo, religia.